

Долматов М. О.,

Студент 1-го курсу факультету економіки та права
НТУ

Науковий керівник:

Панфьорова М.А., к.ю.н, доцент, факультет економіки та права
НТУ

Еволюція форми державного правління в Україні 20 ст.

Під час стрімкої розбудови сучасної української державності, спроб дійти консенсусу щодо вектора як внутрішнього, так і зовнішнього розвитку, постійну увагу дослідників привертають особливості зміни форми правління нашої держави, що мали місце у вітчизняній історії. Особливо яскраво еволюція державної традиції простежувалася в період 1917-1921 рр. Саме у цей короткий проміжок часу на території України знаходилося декілька державних утворень, кожне з яких значно відрізнялося від інших.

Форма державного правління є одним з трьох елементів форми держави(у її складі виділяють також форму державного устрою та форму державного режиму).

Форма державного правління – це спосіб інституційної організації вищої влади в державі, її поділ між вищими органами та їх правове становище. Ознаки форми правління: 1) виражає порядок формування вищих органів державної влади, їхню структуру та повноваження; 2) визначає поділ влади між вищими органами; 3) встановлює компетенцію вищих органів державної влади та характер взаємодії з іншими органами влади центрального і місцевого значення та інститутами громадянського суспільства [4, с. 140].

Вихідною точкою процесу відродження української державності у ХХ ст. слід вважати створення 03 березня 1917 Центральної Ради та утворення нею Української Народної Республіки (УНР). Той факт, що у системі влади цього періоду Центральна Рада(яка представляла законодавчу владу) фактично була головним органом держави, котрий формував зі свого складу відповідальний перед нею уряд - Генеральний секретаріат(тобто владу виконавчу), свідчить про те, що відроджена українська держава набула основних рис "парламентської" республіки (поліархії) [1, с. 378].

Серед державних моделей доби Української революції 1917– 1921 рр. лише гетьманат Павла Скоропадського не був республіканським. Постанови монархічної форми правління зумовлено зокрема політико-економічними інтересами Німеччини та правоконсервативних власницьких кіл України. Саме хліборобський з'їзд підтримав державний переворот. Проголошений гетьманом генерал П. Скоропадський, вже 29 квітня 1918 р. видав два основоположні документи – «Грамота до всього українського народу» і «Закони про тимчасовий державний устрій України». Грамотою він оголосив себе гетьманом і пояснив головні спонукальні мотиви таких дій – загроза нової катастрофи і категоричні домагання трудових мас збудувати таку державу, яка б забезпечила населенню «спокій, закон і можливість творчої праці» [3, с. 77].

Після падіння Гетьманату у листопаді 1918 р. до влади прийшла Директорія на чолі з В. Винниченком. Українська державність вступила у новий етап свого розвитку. На політичну арену знову повернулася Українська Народна Республіка, проте свою попередницю вона нагадувала лише назвою і деякими загальними рисами. У тій частині, котра стосувалася форми державного правління та державного режиму, "Основний державний закон Української Народної Республіки" закріплював: "Українська держава є самостійною та незалежною державою з демократично-республіканським, на основі парламентаризму, устроєм і має назву: Українська народна республіка". Серед інституцій, що складають форму державного правління, зазначений проект Конституції визначає Державну Раду, Голову Держави і Раду Міністрів. Аналіз їх компетенційних взаємовідносин показує, що форма правління Української держави являє собою певний симбіоз елементів президентської і парламентської форм правління [1, с. 381-382].

Створення СРСР істотно вплинуло на державно-правовий статус України. "Союз рівноправних республік", не змінюючи своєї федеративної форми, дуже швидко перетворився на жорстко централізовану державу, що залишило свій відбиток і на формі

правління [2, с. 335]. Що відрізняло форму правління держав, заснованих на диктатурі пролетаріату, - "соціалістичної республіки" - від класичних форм державного правління? По-перше, економічною основою соціалістичної республіки стала суспільна власність. По-друге, джерелом державної влади не був увесь народ, а тільки його частина. По-третє, республіка Рад не визнавала принципу поділу влади [1, с. 391-392].

Таким чином, закріплена у Конституції УСРР модель форми державного правління являла собою сформовану "трудящими масами" на основі багатоступеневих виборів систему трьох центральних органів влади - Всеукраїнського з'їзду рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів, ВЦВКР та РНК УСРР, які, взаємодіючи між собою, здійснювали правління у державі. Якщо оцінити таку форму правління з суто формально-юридичних позицій, то вона сильно не відрізняється від, наприклад, сучасної їй парламентської республіки у тій же Франції. В обох державах діяв вищий орган законодавчої влади, сформований прямо або опосередковано "частиною народу" та відповідальна перед ним урядова влада [1, с. 394].

Отже, форма державного правління змінювалася в означений період залежно від форми влади і, у значній мірі, від форми державного режиму.

Зі змінами останнього настає і зміна форми правління. Також можна зазначити, що у ті часи основна суперечка стосувалася вибору між формами республіки. Республіки, через несприятливі умови, не змогли повністю реалізуватися. Радянська ж була нетиповою. З цього можна зробити висновок, що українці мають обмежений досвід республіканської традиції.

Список використаних джерел:

1. Бостан С. К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики. Монографія. - Запоріжжя: Юридичний ін-т, 2005. - 540 с.
2. Іванов В. М. Історія держави і права України — К. : МАУП, 2007. — 552 с.
3. Пиріг Р. Я. Гетьманат Павла Скоропадського: особливості законотворення (квітень—грудень 1918 р.) // Архіви України. — 2010. — № 1. — С. 76-85.
4. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. — 2-ге видання. — К.: Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2010. — 520 с.